

ATATÜRK'ÜN KUR'AN-I KERİM'İ TÜRKÇEYE TERCÜME ETTİRME, HUTBE VE EZANI TÜRKÇE OKUTMA ÇALIŞMALARI HAKKINDA İNCELEME*

 Abdullah ERDOĞAN^a

Özet

Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin Kur'an-ı Kerim'in manasını bilmeden okuduğunu görmüş ve milletinin inandığı kutsal kitabın içeriğinden haberdar olmasını istemiştir. 1925 yılında Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme ve tefsir ettirmek için girişimlerde bulunmuştur. Tercüme ve tefsir işi bittikten sonra Türkçe olarak on bin adet Kur'an-ı Kerim basılmış ve bütün masraflarını Atatürk karşılamıştır. Atatürk, Kur'an-ı Kerim'i anlamadan okumanın insana sevap kazandıracığını ancak ibadet yerine geçmeyeceğini söylemiştir. İbadet etmek için inanılan kutsal kitabın manasının anlaşılabilir olarak okunması gerektiğini ifade etmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bazı Türk aydınları da din dilinin Türkçeleştirilmesini düşünmüş ancak uygulamaya koyamamışlardır.

Atatürk hutbe ve ezanın da Türkçe okunması konusunda çalışmalar yapılmasını istemiş ve görevlendirdiği din adamlarının çalışmalarını yakından takip etmiştir. Camilerde halka okunan Arapça hutbelerin halk tarafından anlaşılmadığını ifade etmiştir. Halkın söyleneni anlayabilmesi için okunan hutbelerin kendi dilinde yani Türkçe olmasını istemiştir. Namaza davet çağrısı olan ezanın da Türkçe okunmasını istemiştir. Atatürk din dilini Türkçeleştirirken amacının mana olduğunu ve yapılan çalışmaların din meselesi değil dil meselesi olduğunu özellikle belirtmiştir. Bu çalışmada arşiv belgelerinden de faydalanılarak Atatürk'ün din dilini niçin Türkçeleştirdiği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Kur'an-ı Kerim, Türkçeye tercüme, Türkçe hutbe, Türkçe ezan

A STUDY ON ATATÜRK'S TRANSLATION OF THE QURAN INTO TURKISH, PRAISE OF THE KUTBE AND AZAN IN TURKISH

Abstract

Mustafa Kemal Atatürk saw that the Turkish people read the Quran without knowing the meaning of the Quran and wanted his people to be aware of the content of the holy book they believed in. In 1925, he made attempts to translate and interpret the Qur'an into Turkish. After the translation and tafsir work was completed, ten thousand copies of the Quran were printed in Turkish and Atatürk covered all the expenses.

* Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Altuncuoğlu danışmanlığında hazırlanan "Atatürk'ün Manevi Dünyası ve İslam Dinine Bakışı" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

^aDr., Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, abdullah_erdogan@hotmail.com

Makale Geliş Tarihi: 27.09.2021, Makale Kabul Tarihi: 01.11.2021

Atatürk said that reading the Qur'an without understanding it will earn people rewards, but it will not replace worship. He stated that in order to worship, the meaning of the holy book should be read and understood. In the last period of the Ottoman Empire, some Turkish intellectuals also thought about making the language of religion Turkish, but they could not put it into practice.

Atatürk wanted studies to be carried out on the reading of the sermon and call to prayer in Turkish and closely followed the work of the clergy he appointed. He stated that the Arabic sermons read to the public in mosques were not understood by the public. He wanted the sermons to be in his own language, namely Turkish, so that the people could understand what was said. He also wanted the call to prayer, which is a call to prayer, to be read in Turkish. Atatürk specifically stated that his purpose was to translate the religious language into Turkish, and that the studies carried out were not a religious issue but a language issue. In this study, it is discussed why Atatürk transformed the religious language into Turkish by making use of archive documents.

Keywords: Atatürk, Quran, Turkish translation, Turkish sermon, Turkish adhan

Giriş

Bu çalışmanın amacı Mustafa Kemal Atatürk'ün din dilini Türkçeleştirmek için yaptığı çalışmalarını araştırmaktır. Çalışmada tarihin; tarama, tasnif, tahlil, tenkit ve terkip aşamaları doğrultusunda bilimsel bir yöntem izlenmiştir. Döneme ait arşiv belgeleri, gazeteler, birinci ve ikinci el kaynaklardan yararlanılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Türk milletinin mensubu olduğu İslam Dininin anlaşılabilir olarak yaşanmasına büyük önem vermiştir. Türkçede Arap harfleriyle ifade edilemeyen birçok şekil ve ses yapısı vardır. Bunun bilincinde olan Atatürk din dilinin Türkçeleştirilmesi üzerinde önemle durmuş, inançta esas olanın ezber değil mana olduğunu vurgulamıştır.

Mustafa Kemal (Atatürk), yeni Türk harfleri için "*Bizim ahenkli, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafamızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz*" demiştir (Kocatürk, 1987, s. 163). Atatürk'ün bu açıklamasından din dilinin Türkçeleştirilme işine din meselesi olarak değil dil meselesi olarak baktığı ortaya çıkmaktadır.

Atatürk tarafından Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercüme ettirilmesinin nedeni şu örnekle daha güzel anlatılmaktadır: 1928 yılı Ağustos ayında Atatürk yeni Türk harflerini halka tanıtmak için bazı illere seyahat etmiştir. Tekirdağ'da Mevlana Hafız Mustafa Efendi ile sohbet ederken bir kâğıt kalem istemiştir. Kâğıt ve kalemi hocaya veren Atatürk hocadan eski yazıyla "*Vettini vezzeytuni ve turi sinine ve hazal beledilemin lekad halaknel insane fi ahseni takoim sümme...*" ayetini yazmasını istemiş ve hoca da söylenen ayeti yazmıştır. Atatürk, hoca efendi ben bu kelimeyi "valtin", "valziton" diye de okurum, buna ne dersin? Hoca cevap olarak bunun üstünde üstünü, esresi, şeddesi, meddi var. Bunları koyduğunuz zaman doğru okunur demiştir. Bunun üzerine Atatürk kâğıt ve kalemi kendi eline alarak aynı ayeti Latin harfleriyle yazıp hocaya göstermiştir. Hocaya görüyorsunuz bunun şeddesi falan yoktur. Bu harflerle kolaylıkla ve yanlışsız okunuyor. Biz hem batı eserlerini kolayca okumak hem de kendi dilimizi bütün dünyaya kolayca öğretmek için Latin harflerini seçiyoruz demiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 22, 2007, s. 182).

A. KUR'AN-I KERİM'İN TÜRKÇEYE TERCÜMESİ

Atatürk, halkın İslam dinini doğru anlaması ve anladıklarını yaşamlarında uygulaması için camilerde hutbelerin Türkçe okunmasını istemiştir. Millî Mücadele günlerinde ilmüne güvendiği din adamlarını yurdun çeşitli yerlerine göndererek halka Millî Mücadeleye destek olmaları için vaaz vermelerini istemiştir. Bağımsızlık mücadelesinin dine uygun olduğunu anlatan Kuvayı Milliyeci din adamları, vaazlarında Kur'an-ı Kerim ayetlerinden örnekler vererek millete bağımsızlık mücadelesine destek olmaları için çağrı yapmışlardır. Atatürk, Millî Mücadele günlerinde Mehmet Akif (Ersoy) Bey'i de halka dini telkinlerde bulunması için Anadolu'nun farklı yerlerine göndermiştir. Mehmet Akif Ersoy, Kastamonu Nasrullah Cami'nde düşmana karşı mücadele etmenin din gereği olduğunu ayetlerle anlatmıştır (Meydan, 2015, s. 191-192).

Cumhuriyet kurulduktan sonra Kur'an-ı Kerim'in Batı dillerinden özellikle Fransızcadan Türkçeye tercüme edildiği görülmüştür. Ancak birçok yanlış tercüme ve tefsir hataları bulunan çeviriler ortalıkta dolanmaya başlamıştır (Yakıt, 1999, s. 23). Bunun üzerine Atatürk, Mehmet Akif Ersoy ve Mehmet Hamdi Efendi'den Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme etmelerini istenmiştir. 26 Ekim 1926'da Mehmet Akif Ersoy, Mehmet Hamdi Efendi ve Ahmet Hamdi Akseki arasında tercüme sürecinin nasıl işleyeceğine dair bir sözleşme imzalanmıştır (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.145.12, 26.10.1925).

Mehmet Akif Ersoy ve Elmalılı Mehmet Hamdi Efendi ile imzalanan sözleşmeye göre; Kur'an-ı Kerim'in tercümesi özenli bir şekilde yapılacaktır. Her iki kişiye de yapacakları iş için altışar bin lira ödenecektir. Ödeme şekli her birine biner liradan iki bin lira peşin, kalan miktarda birinci cüz bitince her birine yüz seksen altışar lira, diğer cüzlerin her biri için yüz altmış altışar lira verecek şekilde hesaplanmıştır. Tercüme yapılırken ayeti kerime yazılacak altına da meali yazılacaktır. Mealin altına da tefsir ve açıklamalar yazılacaktır. Tefsir ve izah kısmında ayetin niye indirildiği, indirilme sırası, okunuşu, düzenlenmesi ve kelimelerin izahı, hangi mezheplerin hangi ayeti nasıl yorumladıkları yazılacaktır. ortalıkta yanlış bilinen ve tahrif edilen bilgilerin doğrusunun yazılması istenmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.145.18, 08.11.1925).

Tercümenin bir kopyası çıkarılacak ve baş tarafa önemli bir önsöz hazırlanarak Kur'an-ı Kerim'in mealinin niçin önemli olduğu açıklanacaktır. Kısım kısım yapılacak çeviriler üçer nüsha halinde biri Mehmet Akif Bey'de, biri Elmalılı Hamdi Efendi'de diğeri de heyet üyesi Aksekili Hamdi Efendi'de bulunacaktır. İhtiyaç olursa müsveddeler için güzel yazısı olan iki kişi seçilecek ve bunların ücreti Diyanet İşleri Başkanlığından ödenecektir. İlk baskı hakkı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın olacaktır. On bin adet güzel bir baskı yapılacak ve yüzde yirmisi yazarların olacaktır. Bütün baskı işleri diyanete ait olacaktır. Sayfaların kopyası alınacak ve bedelsiz olarak yazarlarına verilecektir. Birinci baskıdan sonra baskı hakkı sadece yazarlarda olacaktır. Yazarlar istediği miktarda baskı yapabilecektir. Sözleşme iki nüsha olarak düzenlenmiş Mehmet Akif Bey, Mehmet Hamdi Efendi ve Ahmet Hamdi Efendi tarafından imzalanmıştır (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.145.18, 1, 08.11.1925).

Atatürk, Kur'an-ı Kerim'i niçin Türkçeye tercüme ettirdiğini şöyle açıklamıştır: *"Türkler dinlerinin ne olduğunu bilmiyorlar, bunun için Kur'an Türkçe olmalıdır. Türk Kuran'ın arkasından koşuyor fakat onun ne dediğini anlamıyor. İçinde ne var bilmiyor bilmeden tapınıyor. Benim maksadım arkasından koştuğu kitapta neler*

olduğunu Türk anlasın” demiştir (Özdemir, 2017, s. 60). Allah, Kur’an-ı Kerim için “Biz onu anlaşılmsın diye indirdik” buyururken Türklerin anlamadan okuması Allah’ın emriyle de çelişmektedir. Bu bakımdan Atatürk’ün, Kur’an-ı Kerim’i Türkçeye tercüme ettirmesi Allah’ın emrine de uygun düşmektedir (Bozkurt, 2015, s. 49).

Atatürk, Kur’an-ı Kerim’i Türkçeye tercüme ettirerek İslam dinine sonradan girmiş her türlü safsata, hurafe ve sapkın inançlara karşı Türk milletine gerçek dini algılatmak istemiştir (Yılmaz, 2017, s. 127). Türk insanın yaşadığı din gerçek İslam dininden uzak, hurafeler ve batıl inançlar üzerine kurulmuş bir dindi. Türkiye’yi karanlığa götüren bu hurafe ve batıl inançlardan ancak gerçek İslam dininin öğrenilmesiyle kurtarabilirdi. Bunun yolu da İslam dininin kural ve kaidelerini bildiren kutsal kitabın anlayarak okunmasından geçmekteydi. Atatürk, İslam dinini akla, bilime ve fenne uygun olduğu için son din olarak nitelendirmiştir. Kur’an-ı Kerim’in Türkçeye tercüme edilmesiyle ilim ve hurafenin kıyaslanarak gerçeğin anlaşılması istenmiştir (Yamak, 2015, s. 129). Hz. Muhammed başka ırktan milletlere İslam dinini tebliğ edeceği zaman göndereceği mektupları o ülkenin dilinde yazdırmış ve o ülkenin dilini bilen kişilerle yazdırdığı mektubu göndererek İslam dinini yaymaya çalışmıştır. Din inanç meselesidir ve inanmak için de anlamak gerekir (Zümrüt, 1998, s. 118).

Kur’an-ı Kerim’in Türkçeye tercüme edilmesini Milli Eğitim Bakanlığı da yakından takip etmiştir. Okullarda din derslerinde okutulacak Kur’an-ı Kerim için hazırlanan tercümenin bir an önce tamamlanması beklenmiştir. Kur’an-ı Kerim’i tercüme ettirmek için ayrılan bütçeye kıymetli hadis kitaplarının da tercüme edilmesi için ödenek ayrılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan tercüme işine önem vermesi ve takip etmesi istenmiştir (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.150.15, 6, 23.11.1925). Milli Eğitim Bakanlığı derslerde tercümenin okutulmasına karar verdiğinden Diyanet İşleri Başkanlığına tercüme işinin ne aşamada olduğunu zaman zaman sorarak sürecin hızlandırılmasını istemiştir (BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.150.15, 7, 23.11.1925).

Halkın İslam dinini kendi dilinden öğrenmesini sağlamanın yanında ibadetlerini de yapabilmeleri için imkânların sağlanmasına da özen gösterilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı bazı cami ve mescitlerde namaz kıldırılmadığı, ezan okunmadığı hatta Cuma namazının dahi kıldırılmadığı hakkında kuruma şikâyetler geldiğini bildirmiştir. Özellikle köylerde halkın civar köylerdeki camilere giderek Cuma ve Teravîh namazlarını kılarak ibadetlerini yerine getirebildikleri tespit edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, memleket dâhilindeki bütün müftülüklere vazifesini layıkıyla yapmayan din görevlilerini tespit ederek kurumumuza bildirmekle yükümlüdür diyerek halkın ibadet etmesine engel olanların tespit edilmesi istenmiştir (BCA, Fon Kodu: 051.V48, Yer No: 13.114.47, 21.09.1925). Cami imamı bulunmayan Konya’nın Mertek yaylasında bir kişi cami imamlığına talip olmuş ve yapılan sınav sonucunda imamlık yapabileceğine karar verilmiştir (BCA, Fon Kodu: 051.V42, Yer No: 12.99.25, 13.11.1925). Buradan Diyanet İşleri Başkanlığının, Türk milletinin inancını layıkıyla yaşayabilmesi için gereken özeni gösterdiği anlaşılmaktadır.

B. KUR’AN-I KERİM’İN TÜRKÇE TERCÜMESİNİN BASILMASI

Osmanlı Devleti’nde 1727’de matbaanın kurulmasından 1928 yılına kadar geçen sürede basılan kitapların sayısı otuz beş bin ile kırk bin arasındadır. Matbaanın kurulmasıyla birlikte el yazması

kitaplarda yazılmaya devam etmiştir. Okuryazar bir toplumda bu sayı oldukça düşüktür. Hem okuryazar sayısının düşük olması hem de basılan kitap sayısının düşük olması Arap harflerinin öğrenilmesinin zorluğuna ve Arapça dil bilgisinin bilinmemesine bağlanmaktadır. 1928 yılında Harf İnkılabı yapıldıktan kısa bir süre sonra okuryazar oranı ve kitap sayısı hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır (Toprak, 2020, s. 300).

1925 yılında Atatürk'ün talimatıyla Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercüme ettirilme görevi Mehmet Âkif Ersoy ve Elmalılı Hamdi Yazır'a verilmiştir. Atatürk zaman zaman tercüme işinin ne aşamada olduğunu araştırmış Mısır'a giden Mehmet Âkif Ersoy'un yanına adam göndererek tercüme işinin ne durumda olduğunu sordurmuştur. Mehmet Âkif Ersoy ilk zamanlar tercüme henüz bitirmediğini söylemiş sonradan bitirdiği öğrenilmiştir. Mehmet Âkif Ersoy hastalığı nedeniyle Mısır'dan Türkiye'ye dönmüş Atatürk yanına birini göndererek tercüme istemiştir. Mehmet Âkif Ersoy tercüme Mısır'da birisine verdim ondadır diye cevap vermiştir. Atatürk, tekrar haber göndererek siz tercüme kime verdiyseniz ismini bize söyleyin biz gidip ondan alalım dedirtmiş, bu defa Mehmet Âkif Ersoy o kişi de yaptığım tercüme başka bir kişiye vermiş, onu da ben bilmiyorum diyerek cevap vermiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 29, 1937, s. 125).

Mehmet Âkif Ersoy yaptığı tercüme vermek istememesindeki faktörlerden birisi ilahiyatçı olmamasıdır. Din bilimleri hakkında yetkin biri değil, edip ve şairdir. Birkaç ayeti yapabilecek donanımına sahiptir. Ancak Kur'an-ı Kerim'i bütün olarak tercüme ve tefsir edecek yetkinlikte değildir. Bu yüzden hata yapmaktan çekindiği için bu işten vazgeçmiş olabilir (Öztürk, 2008, s. 138). Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsir ve tercümesini tamamladıktan sonra 1936'da Atatürk'e takdim etmiştir. Dokuz cilt halinde olan tercüme ve tefsir ilk etapta on bin adet basılarak iki bin âdeti yazara verilmiş geriye kalan sekiz bin adet Türkçe Kur'an-ı Kerim ücretsiz olarak dağıtılmıştır (Bozkurt, 2015, s. 110). Atatürk, Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye tercüme ve tefsirini yaptırmakla kalmamış telif ve basım ücretlerini bizzat kendi parasıyla ödemiştir. Atatürk, Kur'an Kerim'i okumanın insana sevap kazandıracağına bilincindedir. Ancak bunun yanında anlamını bilmeden Arapçasını okumanın ibadet yerine geçmeyeceğini de bilmektedir. İbadetin gerçekleşmesi için Allah'ın buyruğunu anlamak ve anladığını uygulamak gereklidir (Öztürk, 2008, s. 140).

Atatürk'ün, Elmalılı Hamdi Yazır'a yaptırdığı Kur'an-ı Kerim tefsir ve tercümesi günümüzde de Türk milletinin başvurduğu temel kaynakların başında gelmektedir. Atatürk, Kur'an-ı Kerim'i raflardan ve duvarlardan indirerek insanların içindeki Allah buyruklarından haberdar olmasını sağlamıştır. Yıllar önce Türkiye'ye gelen Filistin müftüsü, Kur'an-ı Kerim'in Tanrı'nın buyruklarının anlaşılıp öğrenilmesi için indirildiğini söyleyerek Kur'an-ı Kerim'i anlamadan okumanın ne faydası var demiştir. Filistin müftüsü de Kur'an-ı Kerim'de mananın önemine dikkat çekmiştir (Atay, 2020, s. 151).

Atatürk'ün, Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tefsir ve tercüme ettirmesini dinen uygun değil diye eleştirenler vardır. Araplığı Müslümanlığın özü saydıkları için bu düşüncede olanlar, ideal Müslüman olmanın yolunu madem Tanrı bütün kullarını Arap yaratmadı o halde kültür bakımından Arap gibi yaşanmalıdır düşüncesini savunmaktadırlar. Bu düşünce çok yanlış ve İslam dininin özünü bağdaşmayan bir tutumdur. Eğer İslam dini Arapça dışında bir dille ibadete izin vermiyorsa bir Arap dinidir. Evrensel bir din değildir. İslam inancında, İslam dini insanlığa gönderilen son din olduğuna göre

bütün insanlığa gönderilmiş evrensel bir dindir. Ayet ve surelerin Arapça olması Hz. Muhammed'in kendi ırkına kendi dilleriyle dini tebliğ edebilmesi içindir. Harfler ve kullanılan dil amaç değil araçtır. İnsanlar fiziki ihtiyaçlarını karşılamada farklı araçlar kullanabiliyorsa manevi ihtiyaçlarını gidermede de farklı bir dili araç olarak kullanabilirler (Berkes, 1975, s. 15).

Atatürk'ün, Kur'an-ı Kerim okurken bazı sureleri daha fazla okuduğu görülmektedir. Tercih ettiği sureler arasında Yasin, Fatıha, Tin, İnşirah ve İhlas sureleri başı çekmektedir. Dini bilgisine güvendiği kişilerle bu sureleri değerlendirmiştir (Kasapoğlu, 2010, s. 180). Atatürk'ün en çok dikkatini çeken Yasin Suresi olmuştur. Yasin Suresi hakkında "*Evet, hakikatten Kur'an'da çok büyük hikmetler ve düsturlar vardır. Hele Yasin suresi ne şahane yazılmıştır. Ben Kur'an okumak istediğimde çok defa Yasin Suresini okurum*" demiştir (Altın, 1986, s. 474). Atatürk'ün manevi kızı Nebile, ben Yasin Suresini ezbere okurum demesi üzerine Atatürk, Kur'an-ı Kerim'den Yasin Suresini açmış ve Nebile'ye ezbere okumasını söylemiştir. Kendisi de Kur'an-ı Kerim'den takip ederek doğru okuyup okumadığını kontrol etmiş, duygularına hâkim olamayarak gözleri yaşarmıştır (Meydan, 2017, s. 911).

Atatürk, yurt gezisine çıktığında Tekirdağ'da hocanın birisine Tin suresinin ilk ayetini yazdırmış, aynı ayeti de kendisi Latin harfleriyle yazmıştır. Kendi el yazısıyla yazdığı ayeti hocaya hediye olarak vermiş ve ayet hakkında hoca ile uzunca sohbet etmiştir (Topuz, 2004, s. 29). Atatürk, Cemil Said'in Kur'an-ı Kerim tercümesinde Bakara Suresinin on, on bir ve on ikinci ayetlerinin altını çizerek okumuştur (Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, C. 8, 2001, s. 456). Teğmen Hayrullah Soygür'e din hakkında bazı sorular sormuş ve besmele çektirerek İhlas ve Fatıha Surelerini okutmuş, teğmen sureleri okurken telaffuz yanlışlarını Atatürk düzeltmiştir. Atatürk meclis kürsüsünden defalarca şehitlerin ruhuna Fatıha okutmuştur. Annesinin kabrini ziyaret ettikten sonra da Fatıha okunmasını istemiştir (Meydan, 2017, s. 913). Atatürk, hayatı boyunca Kur'an-ı Kerim'in nuruna ve hikmetine inanmış konuşmalarında sıkça ayetlere atıf yapmıştır. Millî Mücadele günlerinde savaşın en şiddetli olduğu günlerde bile hatıra defterine sıkça hafıza Kur'an-ı Kerim okuttuk notunu yazmıştır (Yılmaz, 2017, s. 151-152). Atatürk'ün Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme ettirmesindeki temel amaç Türk milletinin inandığı dinin kutsal kitabının içeriğinde neler olduğunu anlayarak okumasını istemesidir. Kendisinin Kur'an-ı Kerim'in bazı surelerini özellikle okuması İslam dininin kutsal kitabına gösterdiği ilgi ve sevginin belirtisidir.

Türk milleti asırlardır din adı altında hurafelerden korkarak yaşamıştır. Anlayamadığı ve tam manasıyla öğrenemediği bir dille ruhban sınıfı yaratmış, din ve dünya işlerinde bu kişilerin hâkimiyeti altına girmişlerdir (Kutay, 1998, s. 94). Dinin hurafelerden kurtarılması için anlaşılması gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe okunmasında dinen bir sakınca yoktur. Bu konu hakkında Ebu Hanife, Kur'an-ı Kerim'in Şura Suresi doksan altıncı ayetinde "*Şüphesiz yoktur ki Kur'an önden gelip geçen Peygamberlerin kitaplarında var idi*". Yine Alâ Suresi on sekizinci ayette "*Şüphesiz yoktur bu Kur'an ilk kitaplarda da var idi*" ayetlerini örnek göstererek Kur'an-ı Kerim'in dil değil mana kitabı olduğunu söylemiştir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'den önceki kitap gönderilen Peygamberlerin kitapları Arapça değildi. Aynı ayetlerin diğer kutsal kitaplarda da yer alması mananın önemini ortaya koymaktadır (Bayur, 1958, s. 601). Atatürk, Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme ve tefsir ettirerek Türk milletinin Allah'ın emirlerinden tam manasıyla haberdar olmasını sağlamış, İslam dininin hurafelerden arındırılmasına hizmet etmiştir.

C. TÜRKÇE HUTBE VE TÜRKÇE EZAN OKUNMASI

Türkiye'de, Türkçe Kur'an-ı Kerim, Türkçe ezan ve Türkçe hutbe fikrini en güçlü biçimde ortaya koyan Ziya Gökalp olmuştur. Gökalp namazlar dışında okunan duaların, Cuma ve Bayram namazı hutbelerinin de Türkçeleştirilmesini savunmuştur (Gökalp, 2018, ss. 195-196). Gökalp; *"Bir ülke ki camisinde Türkçe ezan okunur. Köylü anlar manasını namazdaki duanın, Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur. Küçük büyük herkes bilir, buyruğunu Hüda'nın, Ey Türkoğlu, işte senin orasıdır vatanın"* diyerek dinde Türkçeleşme konusunda ki fikirlerini dile getirmiştir (Gökalp, 1976, s. 9). Aslında Türkiye'de dinde Türkçeleşme konusunu ilk dile getirenlerden birisi de Ali Suavi olmuştur. Suavi surelerin Türkçeye çevrilerek namazların da Türkçe kılınabileceğini ileri sürmüştür (Ülken, 1979, s. 76).

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı Devleti'nde din dilinde Türkçenin kullanılması hakkında tartışmalar artmaya başlamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin imamı durumunda olan Mehmed Ubeydullah Efendi, Talat Paşa'dan Türkçe namaz kıldırmak için müsaade istemiştir. Talat Paşa şartların henüz böyle bir uygulamaya hazır olmadığını söyleyerek teklifi geri çevirmiştir. 1913 yılında Şerafettin (Yalıtıkaya) Bey tarafından Türkçe namaz kılınması tekrar gündeme getirilmiş fakat ilgi görmemiştir (Meydan, 2017, s. 779).

Atatürk, din dilinin Türkçeye çevrilmesi işine çok büyük önem vermiş bu iş içinde bizzat kendisi çalışmaları takip etmiştir. Din dilini Türkçeleştirme konusunda ilmi bakımdan yetenekli hocaların göreve getirilmesi için karşılaştığı hocaları zaman zaman kendisi sınava çekmiştir. İstanbul Beykoz imamına elindeki üzümü göstererek *"Hoca bu helal de, bunun suyu niçin haram? Bize anlatsana"* demiştir. Hiç beklemediği bu soru karşısında Beykoz imamı, bayılacak gibi oldum ve Allah'tan imdat beklerken birden ağzımdan *"Paşam karın sana nasıl helal de kızın niçin haram"* dedim der. Atatürk hocanın cevabına hafifçe gülümseyerek *"Hoca sen âlimsin. Ben softaları arıyorum. Yarın saraya gel de seninle konuşalım"* diyerek hocayı davet etmiştir. Hoca ertesi gün Atatürk'ün yanına gitmiş ve saatlerce Kur'an okumuş, Atatürk de hocanın okuduğu ayetleri tefsir etmiştir (Banoğlu, 1973, s. 450).

1932 senesi Ramazan ayının ikinci günü Mustafa Kemal (Atatürk), Hafız Yaşar (Okur) Beyi yanına çağırarak İstanbul'un seçkin hafızlarının listesini yapmasını ve seçeceği hafızların musikiye de yatkın olmalarını istemiştir. Hafız Yaşar listeyi hazırlamış ve listeye şu kişileri yazmıştır: *"Hafız Saadettin Kaynak, Sultan Selimli Rıza, Beşiktaşlı Hafız Rıza, Süleymaniye Cami baş müezzini Kemal, Beylerbeyli Fahri, musiki azasından Büyük Zeki, Muallim Nuri ve Hafız Burhan Bey."* Listede yer alan hafızların hepsi ertesi gün Dolmabahçe Sarayına davet edilmişlerdir. Hafızlar ikişerli gruplara ayrılarak daha önceden tercüme ettirilen Bayram Tebrikini okuyacaklardır. *"Allah büyüktür, Allah büyüktür"* diyerek tercüme okumaya başladıklarında Sultan Selimli Hafız Rıza Efendi tercümeyle itiraz etmiştir. Bolu milletvekili Cemil Bey'e dönerek *"Efendim Türkün Tanrısı vardır. Bu Tanrı şeklinde okunursa daha muvafık olur kanaatindeyim"* demiştir. Rıza Efendi'nin bu teklifi Cemil Bey tarafından Atatürk'e iletilmiştir. Hafızların hepsi Atatürk'ün yanına götürülmüş ve *"Tanrı uludur, Tanrı uludur. Tanrıdan başka Tanrı yoktur. Tanrı uludur, Tanrı uludur ve hamd ona mahsustur."* *"Atatürk bu tercümeyle çok beğenmiş ve hafızların ertesi gün tekrar gelmelerini istemiştir. Ertesi gün Atatürk Cemil Bey'in Kur'an tercümesini getirmiştir. Hafızların yanında Atatürk Kur'an-ı Kerim eline almış, ayağa kalkarak ceketinin önünü iliklemiş ve Fatıha suresinin tercümesini halka hitap ediyormuş gibi okumuştur. Hocaların hepsine görevli olduğunuz camilerde yaptığımız konuşmaların son*

sayfasını halka Türkçe olarak anlatmış. Halkın dinlediğini anlamasında çok büyük fayda vardır diyerek yemekten sonra hocaları göndermiştir. Yalnız Hafız Yaşar Okur'un kalmasını istemiştir. Yanında bulunanlardan Reşit Galip ve Kılıç Aliye gazetelere haber veriniz. Yaşar bey öbür gün Yere Batan Cami'nde Yasin Suresi'nin tercümesini okuyacaktır. Camide yapılacak merasim için sizleri görevli kılıyorum" demiştir (Okur, 1962, ss. 12-15).

Hafız Saadettin Kaynak o günü şöyle aktarmaktadır: "Atatürk'ün kendilerini sınav yapmaya karar vermiş gibi önce Kur'an-ı Hafız Kemal'e verdi, okuttu fakat beğenmedi. Ver bana ben okuyacağım diyerek gerçekten okudu. Hala gözümün önündedir. Askere kumanda eder, emirler verir gibi bir ahenk ve tavırla okudu. Bunu kendisi de fark etti. Daha sonra herkese sırayla okuttu. Sıra bana gelince özellikle istediği ayeti okuttu." Nisa Suresi'nin yirmi yedinci ayetini okuyan Hafız Saadettin Kaynak ayetini bitirdikten sonra Atatürk son kısmında bu böyle olamaz diyerek müdahale etmiştir. Ayette kimlerle evlenebileceği hakkında bilgiler yer almaktadır. Hafız okurken kendisinin de yanlışlığı fark ettiğini Kur'an-ı Kerim'de bu böyle değildir diyerek Atatürk'ün tespitini doğruladığını söylemiştir. Cemil Sait Bey, o esnada okunan Kur'an-ı Kerim tercümesini Fransızca Kur'an-ı Kerim'den yaptığı için hatalı bir tercüme olmuştur. Atatürk ertesi gün Hafız Saadettin Kaynak'ı tek başına yanına davet etmiş ve aferin gerçekten hafızmışsın. Kur'an-ı Kerim'i inceledim tercüme yanlış yapılmış demiştir. Atatürk ayetteki yanlış tercümeyle fark edebilecek kadar dine hassas davranan biridir (Banoğlu, 2000, ss. 181-182).

21 Ocak 1932'de gazetelerde Cuma günü Hafız Yaşar'ın, Kur'an-ı Kerim'i Türkçe okuyacağına dair haberler çıkmış ve halk haberlere büyük ilgi göstermiştir (Akşam Gazetesi, 1932a, s. 1). İstanbul'da bazı kişiler Kur'an-ı Kerim nasıl olurda Türkçe okunur, Kur'an-ı Kerim Arapça indi tek kelimesine dokunulamaz diye konuşmaya başlamıştır. Ancak gazeteler haberi yanlış vermiş Yasin Suresi yine Arapça okunacak sonunda Türkçe tercümesi halka okunacaktır. Yere Batan Cami kalabalığı Cuma günü camiden taşmış sokakları doldurmuştur. Hafız Yaşar Okur, Yasin Suresi'ni önce Arapça okumuş ardından Türkçe mealini okuyarak namazı devlete ve millete yaptığı Türkçe dua ile bitirmiştir (Okur, 1962, ss. 15-18). Kalabalık o kadar çoktu ki sokağı dolduran kadınlar hafızın dışarda okumasını istediler. Güçlülükle camiye giren Hafız Yaşar Okur, Yasin Suresi'ni Arapça okuduktan sonra Türkçesini bir iki sayfa okuyacaktı. Ancak coşkuya kapılan hafız Yasin Suresi'nin Türkçesinin de tamamını okumuştur (Akşam Gazetesi, 1932b, ss. 1-2).

Yere Batan Cami'nde kılınan namazdan sonra Atatürk aynı uygulamanın diğer hafta Cuma namazında da Sultan Ahmet Cami'nde tekrarlamasını istemiştir. Yere Batan Cami küçük olduğu için halk sığmadığından izdiham yaşanmıştır. Aynı izdiham Sultan Ahmet Cami'nde de yaşanmış Atatürk halkın ilgisinden memnun kalmıştır. Sultan Ahmet Cami'nde de Cuma namazı bittikten sonra bazı surelerin Türkçesi okunmuştur. Atatürk, Hafız Yaşar Okur'dan aynı merasimin Kadir Gecesi'nde Ayasofya Cami'nde de yapılmasını istemiştir (Okur, 1962, ss. 19-20). Hafız Saadettin Kaynak da önce Fatih Cami'nde sonra da Süleymaniye Cami'nde Türkçe Kur'an-ı Kerim ve Türkçe hutbe okumuştur (Banoğlu, 2000, s. 183).

Ayasofya Cami'nde bütün hazırlıklar yapılmış camide okunacak mevlid Türkiye'de ilk defa radyodan yayınlanmıştır. Çok kalabalık bir cemaatle namaz kıldıktan sonra mevlid başlamış ve Atatürk de radyodan canlı dinlemiştir. Dini merasimden çok memnun kaldığını bildirmiş hafızları ertesi gün Dolmabahçe Sarayına iftara davet etmiştir. Yemekten sonra bütün hafızlara iki yüzer lira hediye

vermiş ve hafızları evlerine kadar otomobille bıraktırmıştır. Kadir Gecesi Kur'an-ı Kerim'in indirilmeye başladığı gecedir. Atatürk, Türkçe Kur'an-ı Kerim çalışmaları için Ramazan ayını seçmesi ve Kadir Gecesinde okunmasını istemesi Kur'an-ı Kerim'in bu gecede indirilmeye başlamasıyla alakalıdır (Okur, 1962, s. 20-23). Ayasofya Cami'nde Kadir Gecesi yapılan dini törene cami içerisinde kırk bin, cami dışında da otuz bin kişi olarak toplamda da yetmiş bin kişi katılmıştır. Namaz kılarken secde edilemeyecek kadar kalabalık olmuş, Türkçe tekbirleri duyan halk bir taraftan ağlarken diğer taraftan da âmin sesleriyle dualara eşlik etmişlerdir (Cumhuriyet Gazetesi, 1932a, s. 1).

Atatürk'ün dinde Türkçeleştirme çalışmalarını eleştirenler Atatürk'ün namazı Türkçe kıldırmak istediğini ve duaların Arapça aslını tamamen yasakladığını ortaya atmaktadırlar. Bu gibi iddiaları ortaya atanlar Atatürk'ün dinde Türkçeleştirme mantığını kavrayamamış veya konuya kişisel çıkarlarını gözeterek bakan kişilerdir. Atatürk, Kur'an-ı Kerim'in Arapça metnini hiçbir zaman yasaklatmamıştır. Atatürk hafızlara önce duaların Arapça okunmasını ve namazı bu şekilde kıldırmalarını bildirmiş ardından ayet ve surelerin Türkçe karşılıklarının verilmesini istemiştir. Kur'an-ı Kerim'in Türk milleti tarafından tam anlamıyla öğrenilmesini istemiştir. Osmanlı Türkçesini bile okumakta zorluk çeken, okuryazar oranı çok düşük olan Türk ülkesinden Arapça bir metnin okunup anlaması oldukça zordur. Kendi anadilinde okuma yazma bilmeyen bir milletten farklı bir dilde yazılmış kitabı okuması beklenemez. Türk milleti Atatürk'ün dinde Türkçeleştirme çalışmalarına kadar Kur'an-ı Kerim'in manasından uzak kalmıştır (Meydan, 2017, ss. 824-825).

Atatürk, Çanakkale Şehitleri için her yıl düzenli Mevlid-i Şerif okutturmuştur. 1932 yılında İstanbul'un ünlü hafızlarını Çanakkale'ye kendi kullandığı Gülcemal vapuruyla göndermiştir. Hafız Yaşar Okur, mevlid okurken hava birden bozmuş ve çok şiddetli bir yağmur yağmıştır. Fırtına ve yağmura rağmen hafız okumayı kesmemiş ve mevlide devam etmiştir. Ertesi akşam Dolmabahçe Sarayında mevlidi detaylarıyla Atatürk'e anlatmış, Atatürk de, "Aferin hafızım. Aferin sana. Din ve vazife ciddiyetini herkese göstermişsin, yağmurda bile görevine devam etmişsin. Aferin sana. Aferin sana" diyerek memnuniyetini dile getirmiştir. Atatürk şehitlere hayatı boyunca saygı göstermiş bunu her fırsatta da belli etmiştir. Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmalarında zaman zaman şehitlerin ruhlarına Fatihalar okunması için milletvekillerine çağrıda bulunmuştur (Zengin, 2013, ss. 130-131).

Atatürk, her yıl Hacı Bayram Veli ve Zincirli Kuyu Camilerinde Ramazan ayı boyunca şehitlerin ruhuna hatmi şerif okuttururdu. Atatürk, "Mukaddes mihrabı cehlin elinden alıp ehlinin eline vermek zamanı gelmiştir" sözünü kendisine dini ilke edinmiştir. İran Şahı, Atatürk'ü ziyarete geldiğinde Hafız Yaşar Okur, Şah'a önce Kербela mersiyesini sonra da Türkçe mevlidi okuyarak dini bir tören yapmışlardır (Okur, 1962, ss. 10-11, 25, 28).

Atatürk, Hafız Yaşar'a Kur'an-ı Kerim okutup dinlemeyi severdi. Bir gün yine kendisini çağırtmış ne zaman seni sorsam hasta derler sen hasta falan değilsin numara yapıyorsun. Otur şuraya da Uşşak makamında Kur'an-ı Kerim oku demiş hafızda hangi sureyi okumamı istersiniz demiştir. Atatürk ne istersen onu oku dedikten sonra hafız okumaya başlamış bir süre sonra Atatürk, Hicaz makamında oku demiştir. Hafız Yaşar Okur bir süre uğraştıktan sonra Hicaz makamında okumaya başlamıştır. Yanlarında bulunan Mahmut Bey'e Kur'an-ı Kerim okur musunuz diye sormuştur. Mahmut Bey ezberinde olan bir sureyi okumaya başlamış ve bir süre sonra Atatürk ondan da Hicaz makamında

okumasını istemiştir. Musikiye alışık olan Mahmut Bey hiç takılmadan Hicaz makamından okumuştur. Atatürk bunun üzerine Hafız Yaşar'a çıkışarak, buraya bak işte aptallık ve zekânın mukayesesi. Sana Kur'an-ı Kerim oku dedim hangi sureyi istersiniz dedin. Bu şarkı değil ki beğendiğimizi okuyalım, Allah kelamı. Sonra Hicaz makamına geç dedim bulmak için Kur'an-ı Kerim'in azametini ve zevkini berbat ettin. Şaşkın herif diye kızmıştır (Kasapoğlu, 2010, ss. 167-169).

1932 yılında dinde Türkçeleştirmenin önemli olaylarından biri de Türkçe ezan olmuştur. 30 Ocak 1932'de ikinci ezanında İstanbul Fatih Cami'nde Hafız Rifat Bey ezanı önce Arapça sonra Türkçe okumuştur. Herhangi bir yasal düzenleme yapılmadan ilk Türkçe ezan okunmuş ve Türkçe ezanın halk tarafından da beğenildiği gazetelerde yer almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1932b, s. 1). 15 Temmuz 1932'de komisyon tarafından ezan Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir:

"Tanrı uludur; (4 kez)

Şüphesiz bilirim, bildiririm: Tanrı'dan başka yoktur tapacak, (2 kez)

Şüphesiz bilirim, bildiririm: Tanrı'nın elçisidir Muhammed (2 kez)

Haydin namaza, (2 kez)

Haydin felaha (2 kez)

Namaz uykudan hayırlıdır (2 kez) (sadece sabah namazlarında)

Tanrı uludur(2 kez)

Tanrı'dan başka yoktur tapacak" şeklinde Türkçeye çevrilmiştir (Kutay, 1998, s. 166).

Diyanet İşleri Başkanı Rifat (Börekçi) Efendi tarafından 4 Şubat 1933'de bütün müftülöklere bir tamim göndererek, Türkçe Ezan ve Türkçe Kamet'in Türkiye'nin her yerinde uyum içinde uygulanacağı bildirmiştir. Türkçe ezan ve Türkçe kamet okumaya uymayanların şiddetle cezalandırılacağı söylenmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1933, ss. 1-5).

Ezanın Türkçe okunması için ilk etapta bazı yerler tespit edilmiş daha sonra tüm yurttaki Türkçe okunmasına karar verilmiştir. Türkçe ezan ve Türkçe kamet uygulamasına bazı yerlerde tepkiler verilse de dikkate değer olaylar yaşanmamıştır. Ancak 1 Şubat 1933'te Bursa Ulu Cami'nde Cuma namazında bir grup vatandaş neden İstanbul'da ezan Arapça okunuyor da burada Türkçe okunuyor diye valiliğe gitmişlerdir. Olaya polis ve jandarma müdahale etmiştir. Konu Atatürk'e Bursa'da irtica faaliyeti baş gösterdi olarak aktarılmıştır. Atatürk olayı yerinde incelemek üzere Bursa'ya gitmiştir. Yerinde incelemeler yaptıktan sonra Türk Gençliğine Bursa Nutkuyla seslenerek inkılaplara sahip çıkmalarını istemiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 26, 2009, s. 238). Yaşanan bu olay üzerine Atatürk, Bursa'da yaşanan olayı inceledim. Dini siyasete kimsenin alet etmesine izin vermeyeceğimizi herkes bilmelidir. Mesele fazla öneme sahip değil ancak suçlular Cumhuriyet Adliyesinin pençesinden kurtulamayacaktır. Meselenin aslı din değil dildir diyerek düşüncelerini dile getirmiştir (Banoğlu, 1974, s. 13).

Atatürk, ezanı Türkçeleştirme konusunda araştırma yaparken Leon Caetani'nin İslam Tarihi adlı kitabını okumuş ve ezan bölümü kısmında bazı cümlelerin başına işaretler koymuştur. Hz. Muhammed

iki sırtık hazırlamış ve uçlarına çan takarak insanları namaza çağırılmayı düşünmüş sonra bu fikrini değiştirmiştir. Hz. Ömer ve Abdullah bin Zeyd'in aynı rüyayı görmesi ve namaza davet için insan sesini önermeleri üzerine bu teklifi Peygamber onaylamıştır. Yani Hz. Muhammed namaza davetin nasıl olacağını kendisi bulmamış öneriyi uygun görmüştür (Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, C. 3, 2001, s. 310).

Ezanın kelime anlamı bildirmek, terim anlamı ise namaz vaktinin geldiğini belirli sözlerle Müslümanlara duyurmaktır. Ezan Medine'de tespit edilmeden önce cemaatle namaz kılmak için insanlar birbirini "es sala" (namaza) diye çağırıyordu. Yahudiler boru çalarak, Hıristiyanlar çan çalarak ve Mecusilerde yüksek bir yerde ateş yakarak ibadete çağırıyordu. Hz Muhammed konuyu ashabına açmış yapılan görüşmelerde bir karara varılamamıştır. Bu görüşmeye katılanlardan Abdullah bin Zeyd görüşmenin yapıldığı gece bir rüya görmüş ve rüyasında kendisine ezanın sözleri öğretilmiştir. Sabah olunca rüyasını Hz. Muhammed'e anlatmış O da bu sözlerden hoşnut kalmış ve sözleri Hz. Bilal'e öğretmesini istemiştir. Hz. Bilal ezanın sözlerini öğrendikten sonra yüksekçe bir yere çıkarak gür ve güzel sesiyle ezanı okumuş ve o günden sonra ezan namaza davet çağırısı olmuştur. Türkiye'de ezanın Türkçe okunması 1932'den 1950'ye kadar devam etmiştir. Ezanın Türkçe okutulması sık sık eleştiri konusu yapılmaktadır. Ezanın tespitine bakıldığı zaman ne Allah kelamı olmadığı ne de Hz. Muhammed tarafından tespit edilmediği anlaşılmaktadır. Ezandaki temel amaç halkı namaza davet etmektir. Hz. Muhammed döneminde ilk zamanlar sadece "es sala" (namaza) sözüyle bile bu iş görülürken Türk milletinin kendi dilinde namaza davet edilmesi sadece dil meselesidir (Aktan, 2010, ss. 128-129).

Mustafa Kemal (Atatürk), din dilinin Türkçeleştirilmesini verdiği şu örnekle çok güzel açıklamıştır. Reşit Galip'e hitaben; *"Siz annenize sevginizi anlatmak için "ah chere maman" dersiniz, anneniz size ne der? Deli Demez mi? Anne, Allah'ın yeryüzündeki timsalidir. Allah, anneyi insanı yaratmak için vasıta eder, ona kendi kudretinden bir değil, birçok şeyler verir. Şu halde insan, anasına nasıl ana diliyle hitap ederse, Allah'a da yine ana diliyle hitap eder"* diyerek anlaşılmasında esas olanın dil olduğu vurgusunu yapmıştır (Cündioğlu, 1998, s. 191).

Halktan bir kişi Atatürk'e bir mektup yazarak Türk milleti Milli Mücadele'de ne istediyseniz size verdi. Para, can, fedakârlık neyi varsa bağımsızlık uğruna size verdi. Yine verir. Yalnız bu millet sadece göğsündeki imanını vermez. Millet bu imanı dünyaya meydan okudu, dünyanın en güçlü orduları bu imanı yıkamadı diyerek ibadetlerine müdahale edilmemesini talep etmiştir. Atatürk, bu mektubu yanında bulunanlardan birisine yüksek sesle okutmuş ve *"Bu adamın yazdığı doğrudur. Milleti kendi haline bırakınız. Kur'an-ı Arapça okusun, ibadetini, dinini, Kuran'ın lisanıyla yapsın"* demiştir. Atatürk, Kur'an-ı Kerim'i anlamdan okumanın eksikliğine inansa da milletin isteğine saygı göstermeyi ihmal etmemiştir. Türkiye'de hiçbir zaman Atatürk, ne Kur'an-ı Kerim okunmasını ne de namazın kılınmasını yasaklamamıştır. Atatürk, Allah'ın buyruklarının Türk milleti tarafından anlaşılması için mücadele etmiştir. Atatürk'ün bu mücadelesi hem Allah'ın gönderdiği son din olan İslam dinine hem de Türk milletine hizmettir (Altuntaş, 2001, s. 108).

Sonuç

Mustafa Kemal Atatürk Milli Mücadele günlerinde Türk milletinin bağımsızlık mücadelesine destek vermesine büyük önem vermiştir. Milletten desteğini sağlamak için de dini bilgisine güvendiği ve

Milli Mücadele taraftarı din adamlarını Anadolu'nun çeşitli yerlerine göndererek halka vaazlar vermesini istemiştir. Verilen bu vaazlarda Kur'an ayetlerinin ve hadislerin halka Türkçe olarak aktarılmasını özellikle istemiştir. Milli Mücadele zaferle sonuçlanıp Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra Kur'an'ı Kerim'i Türkçeye tercüme ve tefsir ettirmiştir. Atatürk, Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme ettirirken Türk milleti inandığı dinin manasını öğrensin istemiştir. Atatürk din dilini Türkçeleştirirken meseleye din meselesi olarak değil dil meselesi olarak bakmıştır. Yapılan tercüme ve tefsir kitaplarının masraflarını kendi cebinden karşılayan Atatürk, Kur'an-ı Kerim'i Arapça okumanın insana sevap kazandıracağını söylemekle bunun ibadet yerine geçmeyeceğini söylemiştir. İbadette esas olan Allah'ın buyruğunun anlaşılması demiştir. Anlamak içinde okunan kitabın dilinin bilinmesi gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim okuma yazma bilen Türk milleti tarafından yıllarca ezbere okunmuş Arapça bilgisi olmayanlar dışında manası bilinmeden okunmuştur. Atatürk Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme ve tefsir ettirerek önemli olanın mana olduğunu, yazı çeşidinin sadece bir araç olduğunu işaret etmiştir.

Atatürk'ün Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme ettirmesini eleştirenler vardır. Kuran Arapça indiği için başka dillere tercüme ettirilemez denilmektedir. Oysa Kur'an-ı Kerim ayetlerinde bu kitap sizden öncekilere de indirildi denilmektedir. Araştırıldığı zaman Allah tarafından gönderilen dinlerin hepsi Arapça ile tebliğ edilmemiştir. Buradan da kutsal olanın Arapça değil Kur'an-ı Kerim'in kendisi olduğu yani içinde yazan bilgilerin Allah kelamı olduğu için kutsal olduğu anlaşılmalıdır. Bir dini tebliğ edecek peygamberin o dili bilen toplumdan seçilmiş olması dinde önemli olanın anlaşılma olduğunu göstermektedir. İnsanlar fiziki ihtiyaçlarını karşılarken nasıl birbirinden farklı araçlar kullanabiliyorsa manevi ihtiyaçlarını giderirken de birbirinden farklı dilleri araç olarak kullanabilirler. Atatürk'ün Kuranı Türkçeye tercüme ettirmesi İslam dinine inanan Türk milletinin manevi gıdasını doğru bir biçimde almasını sağlamak adına yapılmış bir gelişmedir. Bunun yanında Atatürk döneminde ne Kuran'ın Arapça okunması ne de namazlarda ayetlerin Arapça okunması yasaklanmamıştır. Kur'an-ı Kerim Türkçeye tercüme ettirilirken göz önünde tutulması istenen kurallara bakıldığı zaman karşımıza çıkan sadece yazı şeklinin değiştiğidir. Ayet ve surelerin manaları üzerinde herhangi bir müdahale söz konusu değildir.

Atatürk'ten önce de özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde din dilinin Türkçeleştirilmesi düşünülmüş ancak hayata geçirilememiştir. Atatürk anneyi yeryüzünde Allah'ın timsali olarak nitelemiş ve insanın annesine ana dilinde hitap ettiğini vurgulamıştır. Türk milletinin de inandığı dinin sahibi olan Allah'a kendi dilinde dua ve ibadet etmesini istemiştir. Camilerde Arapça okunan hutbelerin okur-yazar oranı düşük halk tarafından anlaşılmadığını bilen Atatürk, hutbede esas olanın hatibin yani hutbeyi okuyan kişinin ne dediğinin anlaşılmasıdır düşüncesiyle hutbelerin Türkçe okunmasını istemiştir. Atatürk namazlarda okunan hutbelerin halk tarafından anlaşılmasını sağlamak için Arapça okunan ayetlerin Türkçe meallerinin de okunmasını istemiştir. Türkçe okuma yazma oranının çok düşük olduğu günlerde Arapça ifadelerin halk tarafından anlaşılmadığını bilen Atatürk hutbelerin halkın anlayacağı dilden okunmasını istemesi dil ile ilgilidir.

Ezanın nasıl tespit edildiğine bakıldığı zaman ezanın doğrudan Allah kelamı olmadığı, peygamber tarafından tespit edilmediği anlaşılmalıdır. Ezan insanları namaza davet çağrısıdır. Ezanın Türkçeye

tercüme ettirilmesi ibadete müdahale değildir. Bugün evrensel bir metin olduğu için Müslümanlar arasında namaza davet çağrısı olduğu benimsenmiştir. Bundan dolayı ezanın Türkçeye çevrilmesi dil meselesi yerine dine müdahale olarak lanse edilmektedir. Ezanın Türkçeye dönüştürülmesi de yine dil meselesidir. Hz. Muhammed döneminde ilk zamanlarda sadece “es sala” (namaza) sözüyle namaza davet edilirken daha sonra ezan tespit edilmiştir. Namaza davet ederken kullanılan dil veya alfabe sadece araçtır. Amaç namaza davettir. Dinde önemli olan Allah'ın emirlerinin anlaşılması ve uygulanmasıdır. Anlamak içinde bilmek gerekir. Atatürk bunun bilincinde olarak araca değil amaca odaklanmış din dilinin Türkçeleştirilmesine din meselesi değil dil meselesi olarak bakmıştır.

Etik Kurul İzni

Bu makale etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Kaynakça

- Akşam Gazetesi (1932a, Ocak 21). Türkçe Kuran halk büyük bir alaka gösteriyor. *Akşam*, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=157722> .
- Akşam Gazetesi (1932b, Ocak 23). İlk Türkçe Kuran dün yerebatan camiinde okundu. *Akşam*, <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=160770>.
- Aktan, A. (2010). *İslam tarihi başlangıcından Emevilerin sonuna kadar*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Altınar, A. (1986). *Her yönüyle Atatürk*. Bakış Matbaası.
- Altuntaş, H. (2001). *Kuran'ın tercümesi ve tercüme ile namaz meselesi*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2007). C. 22 (1927-1929) Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2009). C. 26. Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün bütün eserleri*. (2011). C. 29. Kaynak Yayınları.
- Atatürk'ün okuduğu kitaplar*. (2001). C. 3. Anıtkabir Derneği Yayınları I.
- Atatürk'ün okuduğu kitaplar*. (2001). C. 8. Anıtkabir Derneği Yayınları I.
- Atay, F. R. (2020). *Atatürk ne idi?*. Pozitif Yayınları.
- Banoğlu, N. A. (1973). *Atatürk'ün İstanbul'daki hayatı I*. Milli Eğitim Basımevi.
- Banoğlu, N. A. (1974). *Atatürk'ün İstanbul'daki hayatı II*. İtimat Matbaası.
- Banoğlu, N. A. (2000). *Nükte yergi ve fıkralarıyla Atatürk*. Aksoy Yayıncılık.
- Bayur, Y. H. (1958). Kuran Dili Üzerine Bir İnceleme. *Belleten*. 22/88, 599-605.
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.145.12, 26.10.1925.
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.145.18, 08.11.1925.
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.145.18, 1, 08.11.1925.
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.150.15, 6, 23.11.1925.
- BCA, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 26.150.15, 7, 23.11.1925.
- BCA, Fon Kodu: 051.V42, Yer No: 12.99.25, 13.11.1925.
- BCA, Fon Kodu: 051.V48, Yer No: 13.114.47, 21.09.1925.
- Berkes, N. (1975). *İslamlık, ulusçuluk, sosyalizm*. Bilgi Yayınevi.
- Bozkurt, T. (2015). *Atatürk'ün İslam'a hizmetleri*. Halk Kitabevi.
- Cumhuriyet Gazetesi (1932a, Şubat 4). 70 bin kişinin iştirak ettiği dini merasim. *Cumhuriyet*, http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1932/cumhuriyet_1932_subat/_cumhuriyet_1932_subat_4_.pdf
- Cumhuriyet Gazetesi (1932b, Ocak 31). İlk Türkçe ezan dün Fatih'te okundu. *Cumhuriyet*, http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1932/cumhuriyet_1932_kanunusani/_cumhuriyet_1932_kanunusani_31_.pdf
- Cumhuriyet Gazetesi (1933, Şubat 6). Bursa'da Türkçe Ezan aleyhinde çıkan hadise. *Cumhuriyet*, http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/GAZETE/cumhuriyet//cumhuriyet_1933/cumhuriyet_1933_subat/_cumhuriyet_1933_subat_6_.pdf

- Cündioğlu, D. (1998). *Türkçe Kuran ve cumhuriyet ideolojisi*. Kitabevi Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Yeni hayat*. Gökalp Yayınları.
- Gökalp, Z. (2018). *Türkçülüğün esasları*. Ötüken Neşriyat.
- Kasapoğlu, A. (2010). *Atatürk'ün Kur'an kültürü*. İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kocatürk, U. (1987). *Atatürk*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kutay, C. (1998). *Atatürk'ün beraberinde götürdüğü hasret: Türkçe ibadet ana dilimizde kulluk hakkı*. Show Kitap.
- Meydan, S. (2015). *Öteki Mehmed Akif vaiz*. İnkılap Kitabevi.
- Meydan, S. (2017). *Bir ömrün öteki hikâyesi Atatürk ve Allah srasında*. İnkılâp Kitabevi.
- Okur, H. Y. (1962). *Atatürk'le on beş yıl dini hatıralar*. Sabah Yayınları.
- Özdemir, A. R. (2017). *Atatürk ve İslam*. Kripto Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (2008). *Türkiye'yi kemiren ihanet Allah ile aldatmak*. Yeni Boyut Yayınları.
- Toprak, Z. (2020). *Atatürk kurucu felsefenin evrimi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Topuz, H. (2004). *Devrim yılları*. Remzi Kitabevi.
- Ülken, H. Z. (1979). *Türkiye'de çağdaş düşünce tarihi*. Ülken Yayınları.
- Yakit, İ. (1999). *Atatürk ve din*. Ötüken Neşriyat.
- Yamak, H. (2015). *Atatürk'ün din anlayışı*. Halk Kitabevi.
- Yılmaz, İ. (2017). *Atatürk'ün İslam inancı*. Elhamra Yayınları.
- Zengin, A. Y. (2013). *Atatürk ve İslamiyet*. Truva Yayınları.
- Zümrüt, O. (1998). *Atatürk'ün İslam dini anlayışı*. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.

